

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ДІАЛОГІЧНОСТІ ТА КОНФЛІКТНОСТІ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Актуальність дослідження. На даному етапі розвитку психологічної науки та практики існує багато різних підходів до розуміння природи конфлікту, способів поведінки в ньому і ефективних стратегій розв'язання конфліктних ситуацій, а також чинників, що впливають на їх вирішення або, навпаки, на загострення конфліктної обстановки. Важливим аспектом в дослідженні проблем психології конфлікту, на нашу думку, є ідеї психології діалогу. Слід сказати, що на даний момент в психологічній літературі є достатня кількість робіт, присвячених проблемі конфліктів, але, майже немає робіт, у яких теоретично вивчається взаємозв'язок особливостей діалогу та конфлікту та емпірично досліджуються взаємовідносини діалогу і конфлікту.. Тому, не дивлячись на зростання кількості досліджень феноменології конфлікту, стає очевидним, що науково-практична проблема взаємозв'язку діалогу і конфлікту залишається недостатньо вивченою.

На нашу думку саме в цьому віці розвиток самосвідомості продовжується досить інтенсивно, хоч і не так бурхливо, як у період ранньої юності. Рівень домагань стабілізується, самооцінка стає незалежною від зовнішніх оцінок. Відбувається становлення ідентичності, що тісно пов'язане з рефлексією, детермінованою передусім когнітивними новоутвореннями, зміною соціальних стосунків, потребою подолання внутрішніх конфліктів. З її допомогою відбувається реалізація потреби в самоусвідомленні, зумовленої суперечностями між уявленнями про себе, що існували в ранній юності, прагненнями самоствердження, незалежності, пошуку реалістичного погляду на світ і себе [3]. Розвиток рефлексії та самосвідомості є основною умовою діалогічності у період зрілої юності.

Виходячи з цього, **метою** дослідження ми визначаємо емпіричне вивчення взаємозв'язку діалогічності та конфліктності у осіб юнацького віку.

Виходячи з поставленої мети нами були поставлені наступні **задачі**.

1. Вивчити співвідношення стилів міжособистісної взаємодії, зокрема діалогічної, та стратегій поведінки в конфлікті.
2. Дослідити взаємозв'язок між спрямованостями особистості у спілкуванні та особливостями міжособистісних відносин.
3. Вивчити особливості діалогічності в різних умовах міжособистісного спілкування.

Для вивчення співвідношення стилів міжособистісної взаємодії, зокрема діалогічної, та стратегій поведінки в конфлікті ми обрали методику С.Л.Братченка «Спрямованість особистості у спілкуванні» [1, с. 50-61] та методику Томаса-Кілмена «Схильність особистості до конфліктної поведінки»[4].

На нашу думку, неконфліктними формами поведінки, за методикою Братченка, є діалогічна та альтруїстична, тому як вони передбачають розуміння співрозмовником іншого, прагнення до співпраці. Передумови до виникнення

конфліктної ситуації можуть викликати використання авторитарного та маніпулятивного стилю в міжособистісному спілкуванні, адже саме ці стилі передбачають центрацію особистості на власних потребах та інтересах, домінування над іншим, використання іншого для задоволення власних мотивів. При цьому конформний та індіферентний стилі ми розглядаємо як нейтральні щодо виникнення конфлікту.

Щодо методики Томаса, то ми вважаємо, що конкурентна стратегія поведінки є передумовою для виникнення конфлікту, що передбачає орієнтацію тільки на задоволення власних потреб. Більш конструктивними формами взаємодії є співпраця та деякою мірою компроміс, оскільки вони передбачають прагнення до взаємодії, партнерських стосунків, діалогічного спілкування. Також більш до конструктивної форми взаємодії ми можемо віднести стратегію пристосування, проте уникнення не є активною та ефективною стратегією взаємодії.

Для вивчення взаємозв'язку між спрямованостями особистості у спілкуванні та особливостями міжособистісних відносин ми також використали методику Братченка та методику діагностики міжособистісних відносин Т.Лірі [4]. Ми припускаємо, що за методикою Лірі авторитарний, егоїстичний, агресивний, підозріливий, є такими стилями міжособистісних відносин, за умови використання яких може виникнути конфлікт. І навпаки, дружлюбний та альтруїстичний стилі ми вважаємо конструктивними у міжособистісному спілкуванні, та такими, що можна віднести до діалогічної форми взаємодії.

В нашому експериментальному дослідженні прийняли участь 26 студенти Педагогічної академії, віком від 19 до 22 років.

Для реалізації першого завдання нашого дослідження ми використали кореляційний аналіз між результатами проведеної методики Братченка «Спрямованість особистості у спілкуванні» та методики Томаса-Кілмена «Схильність особистості до конфліктної поведінки» (табл.1).

Нами було виявлено, що діалогічна спрямованість не корелює з жодним із показників за методикою Томаса. Проте, виявлено позитивний зв'язок (коефіцієнт кореляції $r = + 0,49$) між альтруїстичною спрямованістю особистості в спілкуванні та стратегією пристосування в конфлікті, що може означати те, що людина пристосовуючись до ситуації прагне виявити причини та наслідки дій та думок опонента, мотиви його поведінки. Логічним виявився позитивний зв'язок між маніпулятивною спрямованістю та суперницькою стратегією поведінки в конфлікті (коефіцієнт кореляції $r = +0,44$). Дійсно, використовуючи маніпулятивні форми поведінки в спілкуванні, може виникнути конфлікт, адже людина прагне задовольнити тільки власні інтереси та потреби за рахунок іншої особистості, що відповідає авторитарним та суперницьким тенденціям поведінки в конфлікті. І навпаки, ми виявили негативну кореляцію між маніпулятивною спрямованістю та стратегією пристосування (-0,5), адже маніпулятор займає активну позицію задоволення власних інтересів, зовсім не пристосовуючись до побажань та потреб опонента.

Також, нами було виявлено позитивний зв'язок між індіферентною спрямованістю особистості у спілкуванні та компромісною формою поведінки в

конфлікті (+0,53). Адже дійсно, якщо людині не важливо саме спілкування, його внутрішні особливості, вона буде йти на компроміс з опонентом, прагнучи вирішити саме питання, причину суперечки. Проте, в той же час, отримана негативна кореляція між індивідуальною спрямованістю та стратегією пристосування говорить про те, що при орієнтації на діловий підхід у вирішенні питань, за суттю справи, людина не згодна пристосовуватись до змісту спілкування, оскільки для неї важливим залишається вирішення самого питання конфліктної взаємодії.

Для реалізації другого завдання нашого експериментального дослідження, ми вирішили перевірити, наскільки співвідносяться показники спрямованості особистості в ситуації доброзичливого спілкування та параметрами міжособистісного спілкування за методикою Лірі (табл.2).

Як ми бачимо, виявилась негативна кореляція між діалогічністю та егоїстичністю (-0,4), що є досить логічним, адже при діалогічній спрямованості у спілкуванні людина прагне до рівноправ'я, до взаємодії, що суперечить егоїстичним прагненням людини в задоволенні власних потреб. Позитивна кореляція була виявлена між маніпулятивною спрямованістю особистості у спілкуванні та авторитарністю (+0,4), егоїстичністю(+0,5) та агресивністю (+0,5) та негативна між маніпулятивністю й підкорюваністю(-0,41), між маніпулятивністю та залежністю (-0,4). Такі результати, на нашу думку, є закономірними, адже особистість, що виявляє маніпулятивність, прагне за рахунок іншої особи задовольнити власні інтереси, що досить співвідноситься з егоїстичною, авторитарною та агресивною поведінкою, і зовсім суперечить пасивному підкорюванню та залежності від опонента. Проте, позитивні кореляції виявились щодо конформної та підкорювальної позиції у спілкуванні (+0,45), що підтверджує взаємозв'язок між добровільною відмовою на користь опонента, та підкоренням його позиції. Також було виявлено позитивну кореляцію між індивідуальним та агресивним способом поведінки (+0,39), а тому можна зробити висновок, що внаслідок агресивного ставлення до ситуації міжособистісного спілкування людина займає індивідуальну позицію щодо його змісту. А негативний зв'язок між індивідуальною спрямованістю та залежністю (-0,47), адже людину, що не звертає уваги на зміст спілкування можна назвати незалежною від нього.

Деякі інші результати отримані при реалізації завдання з вивчення особливості діалогічності в різних умовах міжособистісного спілкування. Ми аналізували взаємозв'язок між показниками спрямованості особистості змінюючи умови психодіагностики за методикою Братченка на ситуацію конфліктної взаємодії з добре знайомою людиною та стратегій поведінки в конфлікті (табл.3).

Як видно з таблиці існує прямий зв'язок між діалогічною спрямованістю при конфліктній взаємодії та вибором стратегією співпраці (+0,42), що є, на нашу думку, досить зрозумілим результатом, тому як стратегія співпраці передбачає рівноправний та діалогічний підхід у вирішенні конфліктних питань. Несподіваною виявилась негативна кореляція між параметром альтруїстичності та компромісної форми взаємодії в конфлікті (-0,48). Проте, це можна пояснити тим, що при компромісній поведінці в конфлікті все ж такі необхідно усвідомлювати не тільки виграші або поступки опонента, але і свої власні втрати або надбання.

Також нами була виявлена негативна кореляція між параметрами

авторитарності та стратегією пристосування (-0,65), що пояснюється активним прагненням особистості до відкритого відстоювання власної позиції і жодним бажанням пристосовуватись до оточуючих та до ситуації. Негативний зв'язок також виявився між маніпулятивною спрямованістю та стратегією співпраці (-0, 63). Це досить очікуваний результат, адже співпраця передбачає відкритість, діалогічне обговорення проблеми, а маніпулятор прагне лише власні інтереси задовольнити. Негативна кореляція виявилась між параметром конформності та компромісом (-0,42), між конформністю та уникненням (-0,5). На нашу думку, це говорить про те, що компроміс передбачає «зваження» позицій та прагнень обох сторін і в деякому сенсі рівноправ'я, а конформність стосується добровільної відмови від власних інтересів в бік опонента, що суперечить компромісним рішенням. При цьому, не дивлячись на відмову від задоволення власних прагнень (що характерно для конформного типу поведінки), людина не іде на уникнення ситуації взагалі.

В результаті проведеного кореляційного аналізу між параметрами спрямованості особистості в ситуації конфліктної взаємодії та параметрами міжособистісного спілкування за методикою Лірі ми отримали наступні результати (табл.4).

Позитивна кореляція була виявлена між параметрами авторитарності та егоїстичності (+0,6), авторитарності та агресивності (0,45). Це також відповідає результатам попереднього дослідження, де було виявлено, що навіть в ситуації конфлікту особистість при авторитарній поведінці залишається егоїстичною та агресивною. Також негативний зв'язок було виявлено між маніпулятивністю та залежністю (-0,4), що відповідає попередньому дослідженню.

Отже, в результаті експериментального дослідження можна зробити висновок, що існує певний зв'язок між діалогічністю та конфліктністю, між способами взаємодії у міжособистісному та конфліктному спілкуванні. Зокрема, як показують дані проведеної психодіагностики, якщо людина у міжособистісній взаємодії використовує авторитарні, маніпулятивні методи спілкування, то і в конфліктній взаємодії домінують суперницькі стратегії поведінки. Щодо діалогічного стилю міжособистісного спілкування, то за результатами дослідження використання саме цього стилю не передбачає егоїстичності у взаємодії, проте має взаємозв'язок із співробітницькою стратегією у конфлікті. А отже, на нашу думку, саме використання діалогічного способу поведінки у спілкуванні є передумовою конструктивного вирішення конфліктних ситуацій.

Табл. № 1 «Кореляційний аналіз між результатами проведеної методики «Спрямованість особистості у спілкуванні» та методики «Схильність особистості до конфліктної поведінки»

Братченко / Томас	суперн.	співпр.	компр.	уникн.	пристос.
діалогічна	0,11	-0,2	-0,11	0,07	0,054
альтруїстична	-0,35	0,332	-0,25	-0,2	0,496
авторитарна	-0,08	0,251	-0,06	-0	-0,01
маніпулятивна	0,44	-0,14	0,16	-0	-0,5
конформна	-0,07	-0,02	0,17	0,09	-0,11
індиферентна	0,167	-0,29	0,53	0,2	-0,48

Табл. № 2. Співвідношення показників спрямованості особистості в ситуації доброзичливого спілкування та параметрами міжособистісного спілкування за методикою Лірі

Братченко / Лірі	авторит.	егоїст.	агрес.	підозр.	підкорюв.	залежний	дружелюб.	альтруїст.
діалогічна	0,11	-0,41	-0,34	-0,16	-0,27	-0,11	0,03	0,17
альтруїстична	0,02	-0,21	-0,16	-0,12	0,03	0,33	0,18	0,24
авторитарна	-0,04	0,352	0,251	0,26	0,24	0,3	0,12	-0,1
маніпулятивна	0,4	0,514	0,508	0,16	-0,41	-0,4	-0,1	-0,4
конформна	-0,07	0,134	-0,19	-0,13	0,44	0,14	0,04	0,26
індиферентна	0,2	0,341	0,393	-0,04	-0,07	-0,47	-0,2	-0,3

Табл. № 3. Взаємозв'язок між показниками спрямованості особистості та стратегій поведінки в конфлікті з добре знайомою людиною

Братченко / Томас	суперн.	співпр.	компр.	уникн.	присос
діалогічна	0,041	0,421	-0,27	-0,2	-0,06
альтруїстична	0,048	-0,06	-0,48	0,02	0,276
авторитарна	0,45	-0,14	0,34	-0	-0,65
маніпулятивна	0,119	-0,63	0,25	0,04	0,149
конформна	0,114	0,148	-0,42	-0,5	0,364
індиферентна	0,062	-0,29	0,03	0,3	-0,1

Табл. № 4. Кореляційний аналіз між параметрами спрямованості особистості в ситуації конфліктної взаємодії та параметрами міжособистісного спілкування

Братченко / Лірі	авторит.	егоїст.	агрес.	підозр.	підкорюв.	залежний	дружелюб.	альтруїст.
діалогічна	0,26	0,08	-0,09	-0,1	-0,1	0,11	0,18	0,08
альтруїстична	-0,16	-0,04	-0,12	-0,1	-0	-0,2	-0,2	0,07
авторитарна	0,32	0,614	0,456	0,27	-0,3	0,14	-0	-0,3
маніпулятивна	0,01	-0,24	0,2	0,02	-0,3	-0,4	0,04	-0,1
конформна	0,09	-0,29	-0,05	0,2	0,06	0,26	0,33	0,29
індиферентна	-0,1	0,099	-0,09	-0	-0,1	0,19	0,02	0,01

ЛІТЕРАТУРА

1. Дьяконов Г.В. Диалогические методы психологического исследования. Учебное пособие для высшей школы / Г.В. Дьяконов. – Кировоград: Изд-во КИРУЭ – ЛУГ – КОД, 2004. – 60 с.
2. Дьяконов Г.В. Основы диалогического подхода в психологической науке и практике. Монография / Г. В. Дьяконов. – Кировоград: РИО КГПУ им. В. Винниченко, 2007. – 847 с.
3. Кон И. С. "Психология старшеклассника": Пособие для учителя / И.С. Кон. – М.: Просвещение, 1980. – с.192
4. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие / Д.Я.Райгородский. – Самара: Издательский Дом «Бахрах-М», 2002. – 672 с.